

УДК 378.011

Т.М. Винник, канд. економ. наук, доц.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ

T.M. Vynnyk, Ph.D, Assoc. Prof.

THE HISTORICAL ASPECTS OF FORMATION AND DEVELOPMENT EDUCATION SECTOR

Сьогодні, коли наука перетворюється на основну виробничу силу суспільства, основою національної конкурентоспроможності держави стає людський капітал – синергія таланту, інтелекту, особистих рис та мотивацій, знань, кваліфікації, досвіду. Відтак, формується новий етап розвитку економіки – економіки знань. Одним з системних елементів якої є освіта. Разом з тим, система освіти, зокрема вищої освіти, є автохтонною моделлю соціокультурних та економіко-політичних умов, що сформувались в суспільстві на окремому історичному етапі. Таким чином, створення нової моделі освіти в новій Україні потребує, насамперед, ґрунтовного аналізу становлення та розвитку освітньої галузі.

Загалом можна виокремити кілька основних етапів формування і реалізації освітньої політики в Україні. Перший, інституційний, етап найбільш тривалий у часі. Він охоплює період від виникнення людського суспільства на території України (близько одного мільйона років тому) до утворення Давньоруської держави (IX ст.). На цьому етапі відбувається становлення власне освіти як соціального інституту, формуються родинна (сімейна) та спеціалізовано-суспільна форми виховання й навчання – колективна саморегуляція, суб'єктами якої були члени роду чи зібрання членів племені.

Другий етап розпочинається з утворенням Давньоруської держави і триває до другої половини XVIII ст. Формування освітньої політики детерміновано організацією Володимиром Великим християнської церкви. Для зміцнення християнства та для поширення греко-візантійської культури Володимир Великий засновує в Києві школу для дітей вищих верств українського громадянства. У той час отримати освіту могли лише представники духовенства, вищих верств суспільства та третього стану, причому характер і рівень отримуваних знань відповідав їх соціальному статусу. Для селянства та жінок освіта була недоступною.

Третій етап охоплює період з другої половини XVIII ст. і до початку XX ст. У цей час розпочалась індустріальна фаза розвитку людської цивілізації. Стара модель школи уже не відповідала вимогам часу – церква втратила монополію на організацію освіти, а держава перетворилася на головного суб'єкта освітньої діяльності. Саме в другій половині XIX ст. завершується, розпочатий освітніми реформами 1803 – 1804 рр. та 1828 р., процес формування основних елементів системи освіти в її сучасному розумінні: початкова, середня загальна, професійна, спеціальна середня і вища освіта. Тоді ж дозволили засновувати навчальні заклади органам місцевого самоврядування, громадським організаціям, сільським товариствам і приватним особам, що сприяло піднесенню початкової професійної та жіночої освіти, яка розвивалася, переважно, за рахунок громадської та приватної ініціатив. За рахунок недержавних вищих навчальних закладів компенсувалися і недоліки урядової політики з розвитку вищої школи.

Четвертий етап – це період з 1917 до 1991 рр. Саме в цей час, у роки Української Народної Республіки, зроблено спробу створити сучасну національну школу, та, внаслідок політичної та економічної дестабілізації, вирішити це завдання не вдалося. У радянський період основні засади освітньої політики характеризуються переходом від

поліцентризму до повної державної монополії у сфері освіти всіх рівнів. У 1930 р. запроваджується обов'язкове початкове навчання, вводиться єдина структура системи загальної освіти, що складалася з дитячих садків, початкових, 7-річних неповних середніх та 10-річних середніх шкіл, а також єдина структура вищої школи. До кінця 30-х рр. у містах фактично був здійснений перехід до неповної середньої освіти, приблизно половина школярів продовжувала навчання в середній школі. У 1958 р. запроваджується обов'язкове 8-річне навчання, а в 1972 р. приймається рішення про перехід до загальної середньої освіти молоді. Як у довоєнні, так і повоєнні роки швидкими темпами розвивається мережа середніх спеціальних та вищих навчальних закладів.

У серпні 1991 р. розпочинається п'ятий етап, який триває до 2005 р. Першим кроком на шляху перебудови освітньої галузі став прийнятий Верховною Радою України Закон «Про освіту» (1991 р.), який установив наступні рівні: освітній (початкова загальна освіта, базова загальна середня освіта, професійно-технічна освіта, базова вища освіта, повна вища освіта) та освітньо-кваліфікаційний (кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр). Згідно прийнятої у 1996 р. Конституції України кожному громадянину гарантується право на освіту, зокрема, обов'язковістю загальної середньої освіти, наданням державних стипендій та пільг учням і студентам. Також, відповідно до Конституції, держава створює систему доступної та безоплатної дошкільної, повної загальної, професійно-технічної та вищої освіти, а також систему підвищення кваліфікації та перепідготовки. Запроваджено поступовий перехід до 12-річного терміну навчання, введено 12-бальну шкалу оцінювання знань учнів. Навчальний процес поділено на 3 ступені: I – початкова школа (1 – 4-й класи), II – базова школа (5 – 9-й класи), III – старша школа (10-12-й класи). Із 2004 р. започатковано зовнішнє незалежне оцінювання з метою надання рівних можливостей для здобуття вищої освіти випускниками шкіл.

Шостий етап – приєднання України до Болонського процесу (19 травня 2005 р., м. Берген, Норвегія). Відповідно до Болонської декларації основним принципом розвитку освіти у країнах-учасниках Болонської співдружності є партнерство між навчальними закладами по всій Європі. При цьому особливо важливими умовами Євроосвітньої інтеграції є:

- 1) забезпечення якості навчання;
- 2) реалізація інтенсивної дослідницької діяльності;
- 3) визначення соціальної складової доступності вищої освіти;
- 4) забезпечення мобільності студентів і працівників ВНЗ.

Так, Україна, увійшовши у Болонський процес, продовжила тривалий процес реформування освітньої моделі радянського взірця загалом та вищої школи зокрема. Однак, професор В. С. Горський, порівнюючи недоліки та переваги західної і вітчизняної освітніх моделей, після спілкування із зарубіжними колегами зробив загальний висновок про те, що: «Вища школа XXI століття потребує суттєвої трансформації по обидва боки океану. Процес цієї трансформації повинен пролягати не через відкидання однієї освітньої системи і заміну її іншою, а здійснюватися на ґрунті глибокого вивчення здобутків і втрат кожної з цих систем з метою пошуку оптимального поєднання переваг обох підходів і, по можливості, звільнення від вад, їм обом властивих».

На нашу думку, освітня галузь – це лакмусовий папірець проблем суспільства: моральних, етичних, соціальних, культурних та економіко-політичних. Тому ефективна державна стратегія щодо реформування освітньої моделі повинна базуватись на комплексному підході та глибинному розумінні першопричин кризи не стільки в освітній сфері, скільки у суспільстві.